

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ КЛАСТЕРІВ

Папіж Ю.С.

Національний гірничий університет

Досліджено теоретичні підходи до формування та розвитку регіональних кластерів. Розглянуто сценарії формування регіонального кластеру. Запропоновано впровадження мультивиробничого (полі-структурного) сценарію, сутність якого полягає у системному виробництві різногалузевих видів продукції одночасно на основі приналежності до єдиної ресурсної бази підприємства – центра кластеру. Проаналізовано характеристики кластерної стратегії регіону. Рекомендовано доповнити систему характеристик ресурсною компонентою, що дасть змогу оптимізувати процес формування та реалізації кластерної стратегії регіону. Обґрунтовано доцільність використання кластерної моделі розвитку регіональної економіки.

Ключові слова: кластер, регіон, сценарії формування, розвиток, стратегія.

Постановка проблеми. В умовах глобалізаційних процесів, що охоплюють не тільки економіку держав, а й економіку регіонів, важливо обирати інтеграційні моделі ведення бізнесу, що спрямовані на підвищення їхньої конкурентоспроможності. Одним із таких типів сучасних інноваційних структур є кластерні моделі організації економічної діяльності як типу мережевих структур, які довели свою високу ефективність у різних країнах світу. Міжнародний досвід доводить доцільність використання кластерних структур у підвищенні конкурентоспроможності економіки, насамперед, у підвищенні економічного розвитку регіонів. Кластери мають бути ефективним інструментом у подоланні негативних факторів, які стримують соціально-економічний розвиток регіонів України та країни в цілому.

Отже, актуальність теми визначається недостатньою розробленістю у вітчизняній економічній науці методологічних і теоретичних основ формування регіональних кластерів та реалізації регіональної стратегії розвитку промисловості на основі кластерного підходу, а також її вагомою значимістю для подальшого розвитку промислового виробництва як в Україні загалом, так і на рівні певних регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багатоаспектність сформульованої проблеми вимагає вивчення широкого спектру спеціальних наукових праць. Проблема формування регіональних виробничих комплексів присвячені праці О.М. Алімова, О.І. Амоші, Б.В. Буркинського, А.С. Гальчинського, В.І. Захарченка, Л.А. Збараської, М.І. Фащевського, Ю.Г. Леги, М.Г. Чумаченка, В.І. Хомякова, В.М. Яценка та ін. Специфіка територіально-галузевих особливостей економічної організації виробництва розкрита в працях П.Т. Бубенка, О.А. Карлової, Т.М. Качали, О.В. Коломицевої, С.В. Коляденко, М.С. Пашкевич, Л.О. Петкової, Г.М. Самійленко та ін. Проблема стратегічного аналізу розвитку регіонів присвячені праці В.М. Гейця, М.П. Бутка, В.С. Кравців, Е.М. Лібанової, Т.В. Пепи, О.В. Черевка, Л.Г. Чернюк та ін.

Питанням кластеризації регіональної економіки присвятили свої праці І.В. Бакушечевич, М.П. Войнаренок, М. Енрайт, В.І. Захарченко, Г.Б. Клейнер, Н.І. Ларіна, М. Лоренц, А. Маршалл, В.М. Осипов, М. Портер, Г.А. Семенов, С.І. Соколенко, Р.Ю. Сорока, М. Столпер, В.Г. Федоренко, Дж. Хамфрі, Х. Шмітц та ін. При цьому відносно мало уваги приділяється проблемі підвищення ефективності розвитку регіонів на основі створення стратегічно орієнтованих багатогалузевих промислових кластерів (Н.М. Волкова, А.А. Воронов, О.І. Гуменюк,

О.В. Длугопольський, В.Я. Захаров, В.І. Захарченко, Т.В. Сахно та ін.).

Таким чином, відсутність достатнього теоретичного і методичного опрацювання стратегії формування кластерних форм із галузей промислового комплексу регіону зумовило вибір теми дослідження.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Поряд з цим потребують вивчення питання щодо розвитку кластерів в умовах трансформаційної економіки, низької технологізації та автоматизації господарських процесів.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є удосконалення теоретичних підходів до формування та розвитку регіональних кластерів.

Виклад основного матеріалу. Ефективність національної економіки, використання її ресурсних можливостей безпосередньо залежать від регіонального розвитку. Як показує світова практика, найбільш потужним інструментом стимулювання регіональної економіки, засобом досягнення цілей промислової політики, включаючи структурні зміни, інноваційність, і як наслідок, підвищення конкурентоспроможності, є кластерний підхід [6, 15]. Завдяки кооперації і конкуренції як основним принципам функціонування кластерів, забезпечується взаємодоповнюваність між галузями, розвиток технологій, поширення інформації, значимої для бізнесу. Для стратегічного управління підприємствами регіонів зв'язки, що утворюються, виявляються вирішальними у визначенні напрямів впровадження інновацій, підвищенні результативності праці, скороченні виробничих витрат і, як підсумок, в конкурентній боротьбі. Кластери «краще узгоджуються з самим характером конкуренції і джерелами досягнення конкурентних переваг» [8]. Кластери варіюються за своїми розмірами, широтою охоплення, рівнем розвитку залежно від галузей. Природа кластерів дозволяє змінювати їх межі в міру появи нових компаній і галузей, з розвитком і зміною умов ведення бізнесу.

Регіональні кластери також стимулюють поширення інновацій і ноу-хау, оскільки підприємства мають доступ до сучасної інформації та нових знань, що істотно підвищує дифузію останніх. Конкурентні переваги регіональних кластерів набувають нових властивостей унаслідок високого рівня комплексності та функціональної пов'язаності різних видів діяльності, формування соціально високорозвиненого середовища, підвищення контактності підприємств.

Міжнародний досвід показує, що формування сучасного регіонального кластера припускає виділення декількох сценаріїв (табл. 1) – своєрідних операцій, що забезпечують та визначають його будову.

Таблиця 1

Сценарії формування регіонального кластеру

Назва	Сутність
Техніко-реалізаційний	Взаємодія фундаментальної науки й розробників комплексних технологічних рішень на основі створення ефективних наукоємних комерційно затребуваних технологій.
Організаційно-виробничий	Оптимізація вибору типу виробництва (одиничне, серійне, крупно-серійне) на основі результатів опробування дослідно-експериментальних зразків продукції.
Маркетинговий	Позиціонування даної групи підприємств на ринку за результатами досліджень попиту на виріб / послугу / технологію / інфраструктуру. В рамках цього сценарію створюється або використовується система маркетингових мереж та дилерів, яка була створена одним із підприємств – членів кластеру.
Інвестиційний	Визначення перспективності створення продукту, проведення аналізу альтернатив реалізації та організації кластеру, оцінка ризиків кожного з проектів і кожного з етапів реалізації окремого проекту, постійний аналіз впливу стабільності попиту на результат реалізації проекту залежно від вартості продукції.
Кадровий	Підготовка кадрів, які здатні працювати в умовах високої невизначеності, взаємодії носіїв широко професійних якостей, технологічної гнучкості й перепрофілювання сучасного виробництва
Інституційно-організаційний	Визначає як повинен бути організований кластер, як він має бути сформований, і як він повинен розвиватись. У сучасних умовах кластер припускає соорганізацію як мінімум чотирьох великих технологічних груп, які створюють технологічну основу кластеру: сучасні наукові лабораторії; центри розробки; промислово-технологічні групи; маркетингові групи.
Мультивиробничий (поліструктурний)	Системне виробництво різногалузевих видів продукції одночасно на основі приналежності до єдиної ресурсної бази підприємства – центра кластеру.

Джерело: удосконалено автором

Отже, використання кластерного підходу щодо формування ефективної стратегії розвитку регіонів має на меті вирішення усе більше широкого кола завдань, зокрема:

- аналіз конкурентоспроможності регіону;
- розробка програм регіонального розвитку;
- стимулювання інноваційної діяльності у регіоні;
- забезпечення взаємодії великого й малого бізнесу тощо.

На теперішній час експертами представлено наступні основні характеристики регіональних кластерів, на комбінації яких базується вибір тієї або іншої кластерної стратегії регіону (рис. 1).

Кластерні структури представляють територіально-просторову форму організації виробництва й оптимізації господарства регіону, орієнтовані на інноваційний розвиток як в науковій, так і виробничій діяльності.

Рис. 1. Характеристики кластерної стратегії регіону

Джерело: доповнено автором

Висновки і пропозиції. Кластерна модель розвитку національної економіки є відкритою для об'єднання взаємодіючих компонентів регіону – інтелектуальних, виробничих, природних. Організаційною основою ефективної взаємодії є кластери, завдяки яким можна досягти значних зрушень в економічному зростанні регіонів і країни в цілому. Яскравим прикладом цього є досвід європейських країн, який є особливо важливим для України, що прагне сьогодні до євроінтеграції.

Кластери як активний та перспективний вид організації виробничо – господарської взаємодії економічних суб'єктів регіону виступають каталізатором позитивних соціально – економічних зрушень і зростання ефективності регіонального виробництва. Ґрунтовний аналіз доводить необхідність комплексної оцінки ефективності процесів кластеризації на основі застосування певних індикаторів результативності ефективності кластерної діяльності. Комплексна оцінка здійснюється на основі загального та специфічного аналізу показників та критеріїв, що в сукупності з іншими елементами економічного розвитку дозволяє ефективно посилювати конкурентні позиції економічних суб'єктів і забезпечувати ефективне функціонування кластерних систем всіх типів регіонального рівня.

Отже, можемо зробити висновок, що в умовах сучасної конкуренції на міжнародному ринку стає можливим досягнення результату за рахунок впровадження стратегічного розвитку галузей та окремо взятих регіонів України. Саме на цій основі стає можливим формування інноваційного потенціалу країни і, як результат, її економічного зростання.

Список літератури:

1. Бандур С.І. Сучасна регіональна соціально-економічна політика держави: теорія, методологія, практика / С.І. Бандур, Т.А. Заяць, І.В. Терон. – К.: РВПС України НАН України. – ТОВ «Принт-експрес», 2002. – 250 с.
2. Бутенко А.І. Феномен кластера у формуванні інноваційної моделі економіки регіону [Електронний ресурс] / А.І. Бутенко, С.В. Лазарева // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 2. – С. 25-28. – Режим доступу: <http://www.investplan.com.ua>
3. Громыко Ю. Что такое кластеры и как их создавать? [Электронный ресурс] / Ю. Громыко // Альманах ВОСТОК. – 2007. – № 1(42). – Режим доступа: http://www.situation.ru/app/j_art_1178.htm
4. Данилишин Б.М. Благополучие нации: эволюция парадигмы развития / Б.М. Данилишин, Л.Б. Шостак. – К.: ЗАТ «Нічлава», 2002. – 355 с.
5. Жигалкевич Ж.М. Кластеры взаимодействующих предприятий та їх класифікація / Ж.М. Жигалкевич // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. – 2014. – Т. 19. – Вип. 2/3. – С. 98-101.
6. Модели организации региональных промышленных кластеров: обзор международного опыта / Серия «Аналитические доклады». – Екатеринбург: Центр региональных экономических исследований экономического факультета УрГУ. – 2008. – № 2. – 41 с.
7. Мороз О.М. Утворення нових територіально-виробничих форм оптимізації господарства регіону: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня д-ра. екон. наук: спец. 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» / О.М. Мороз. – Донецьк, 2009. – 36 с.
8. Портер М. Конкуренция: пер. с англ. – М.: Изд. дом «Вильямс», 2005. – 608 с.
9. Семенов Г.А. Створення кластерних об'єднань в умовах нової економіки: монографія / Г.А. Семенов, О.С. Богма. – Запоріжжя: КПУ, 2008. – 244 с.
10. Сілічева Н.Є. Організаційно-економічні складові створення виробничих кластерів (на прикладі підприємств українського Придніпров'я): автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня к-та. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / Н.Є. Сілічева. – Одеса, 2010. – 18 с.
11. Соколенко С.І. Кластеры в глобальной экономике / С.І. Соколенко. – К.: Логос, 2004. – 848 с.
12. Соч А. Международный опыт формирования кластеров / А. Соч // Космополис. – 2006/2007. – № 2(16). – С. 118-136.
13. Тищенко О.М. Класифікація промислових кластерів: типи й моделі / О.М. Тищенко // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2010. – № 4. – С. 12-18.
14. Andersson T. The Cluster Policies / T. Andersson, E. Hansson, S. Serger, J. Sörvik. – Whitebook. Malmö: IKED, 2004. – 248 p.
15. Nauwelaers C. Clusters and cluster policies: elements for European Benchmarking (the case of Flanders and Wallonia) / C. Nauwelaers // MERIT working paper: University of Maastricht, 2003.
16. Pichugina M. Clusters in economy of Ukraine: conditions of creation and development / M. Pichugina // Business and management: diagnosis, strategy, efficiency: conference proceedings 4th International Scientific Conference. – Vilnius: Technika, – 2006. – P. 300.

Папиз Ю.С.

Национальный горный университет

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ И РАЗВИТИЮ РЕГИОНАЛЬНЫХ КЛАСТЕРОВ**Аннотация**

Исследованы теоретические подходы к формированию и развитию региональных кластеров. Рассмотрены сценарии формирования регионального кластера. Предложено внедрение мультипроизводственного (поли-структурного) сценария, сущность которого заключается в системном производстве разноотраслевых видов продукции одновременно на основе принадлежности к единой ресурсной базе предприятия – центра кластера. Проанализированы характеристики кластерной стратегии региона. Рекомендовано дополнить систему характеристик ресурсной компонентой, что позволит оптимизировать процесс формирования и реализации кластерной стратегии региона. Обоснована целесообразность использования кластерной модели развития региональной экономики.

Ключевые слова: кластер, регион, сценарии формирования, развитие, стратегия.

Papizh Yu.S.

National Mining University

THEORETICAL APPROACHES TO THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF REGIONAL CLUSTERS**Summary**

The theoretical approaches to the formation and development of regional clusters are investigated. The scenarios for the formation of a regional cluster are examined. The introduction of multiproduction (poly-structural) scenario is suggested, the essence of which is the production system of products of different industries at the same time on the basis of belonging to a single enterprise resource base – the centre of the cluster. The characteristics of the cluster strategy in the region are analyzed. It is recommended to complement the characteristics of the resource system component that will optimize the process of formation and implementation of a cluster strategy in the region. The expediency of the use of cluster model of development of the regional economy.

Keywords: cluster, region, scenarios for the formation, development, strategy.